

עוצמה יהודית – חזית יהודית לאומית
רשימת הציונות הדתית

ה מ ב ק ש ת

נ ג ד

1. הרשימה הערבית המאוחדת
2. היועץ המשפטי לממשלה

ה מ ש י ב ה 1
ה מ ש י ב 2

עמדה מטעם היועץ המשפטי לממשלה

1. בהתאם להחלטת יושב ראש ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-24, מתכבד היועץ המשפטי לממשלה להגיש את עמדתו ביחס לבקשה שבכותרת.
2. עניינה של הבקשה שבכותרת, בבקשה מוועדת הבחירות המרכזית, שלא לאשר את התמודדותה של רשימת המועמדים רע"ם (להלן: **המשיבה** או **רע"מ**) לכנסת ה-24 וזאת בהתאם לסעיפים 7 לחוק יסוד: הכנסת, וסעיפים 63 ו-63א לחוק הבחירות לכנסת [נוסח משולב], התשכ"ט-1969 (להלן: "**סעיף 7א**" ו"**חוק הבחירות**" בהתאמה).

במסגרת הבקשה נטען כי חברי המשיבה "שוללים את קיומה של המדינה היהודית [...] מסיתים לגזענות [...] תומכים ומעודדים את הטרור ואת פעיליו, במלחמה נגד מדינת ישראל". לגוף הבקשה מציגה המבקשת מספר ראיות ביחס לכמה ממועמדי הרשימה המוזכרים, אשר לטעמה יש בהן כדי להצדיק את פסילת המשיבה מהשתתפות בבחירות לכנסת ה-24, בהתאם לתנאים המופיעים בסעיף 7א לחוק יסוד: הכנסת.

3. יוער כבר בפתח הדברים כי חומר הראיות שהוגש במסגרת בקשה זו מתבסס בחלקו הארי על התבטאויות ואירועים ישנים, אשר קדמו למערכת הבחירות לכנסת ה-23 ובחלקם האחר אף קדמו למערכת הבחירות לכנסת ה-22 ולמערכות בחירות מוקדמות יותר. זאת כאשר חלק מן המועמדים אשר הבקשה נסובה על התבטאויות או מעשים המיוחסים להם, נבחרו לכהן כחברי כנסת, הן בכנסת ה-23 והן בכנסות קודמות; וחלקם האחר היו מועמדים לכנסות אלו על אף שלא נבחרו.
4. לא זו אף זו. עניינה של המשיבה נדון לפני הוועדה הנכבדה במספר הזדמנויות החל מהבחירות לכנסת ה-19, ובין היתר, בשנים האחרונות, במסגרת הדיון בבקשות לפסילת הרשימה של רע"מ-בלי"ד בבחירות לכנסת ה-21 ובמסגרת הדיון בבקשות לפסילת הרשימה המשותפת ובכללן רשימת רע"מ, לקראת הבחירות לכנסת ה-22. לאחר בחינת הטענות שהועלו הן נדחו זה לא מכבר על ידי בית המשפט העליון: הן בא"ב 1806/19 **ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-21 נ' כסיף** (פורסם באר"ש, 18.7.19) (להלן: **עניין כסיף**), והן בעניין בע"ב 5506/19 **עוצמה יהודית נ' הרשימה המשותפת** (פורסם באר"ש, 25.8.19) (להלן: **עניין סגל**).

5. עמדת היועץ המשפטי לממשלה היא, כי בשים לב לאופן בו פורש סעיף 7א על-ידי בית המשפט העליון בפסיקתו לאורך השנים, ולתנאים המחמירים אשר נקבעו בפסיקה לשם פסילת רשימה או מועמד מלהתמודד בבחירות, הרי שבחינת חומר הראיות במכלול שהוצג במסגרת הבקשה דנן, הן החומר שקדם לבחירות לכנסת ה-23 (חלק הארי של חומר הראיות) והן החומר העדכני יותר (מיעוט החומר), מובילה למסקנה כי החומר אינו מצדיק את קבלת בקשת הפסילה. זאת, שכן לא הצטברה "מסה ראייתית קריטית", המתחייבת לשם פסילת רשימת מועמדים מלהתמודד בבחירות לכנסת, בהתאם לאמות המידה המחמירות אשר נקבעו בפסיקתו של בית המשפט העליון ביחס לפסילת רשימות ומועמדים. זאת כאמור; גם בשים לב לעובדה כי מרבית הראיות אשר הוצגו בבקשה אינן עדכניות ואינן מן העת האחרונה; ונוגעות לאירועים והתבטאויות שקדמו להליכים שהתקיימו בפני בית המשפט העליון ביחס למשיבה, בהם הכריע בית המשפט העליון, בהרכב מורחב, לאשר את השתתפות המשיבה בבחירות לכנסות הקודמות.

6. כבר בפתח הדברים יצוין, כי הטענות בבקשה לא גובו בתצהיר מתאים מטעם המבקשת וכי חלק גדול מהראיות צורפו ללא תרגום רשמי לשפה העברית.

עתה נפרט.

על הזכות להתמודד בבחירות

7. הזכות להתמודד בבחירות לבית המחוקקים היא בין זכויות היסוד החוקתיות החשובות והמכריעות ביותר במשטר דמוקרטי. בסיסה הרעיוני הוא עקרון השוויון הפוליטי. זוהי "זכות יסוד מדינית, אשר באים בה לידי ביטוי רעיון השוויון, חירות הביטוי וחופש ההתאגדות, ומכאן כי זכות זו היא מן הסימנים המובהקים של חברה דמוקרטית", ראו דברי כבוד הנשיא מ' שמגר בפסק דינו בע"ב 2/84, 3/84 ניימן נ' יו"ר ועדת הבחירות המרכזית לכנסת האחת העשרה, פ"ד לט(2) 225 (1985) (להלן: **פרשת ניימן הראשונה**), בעמוד 264; וכן ראו רע"א 7504/95, 7793 יאסין נ' רשם המפלגות, פ"ד נ(2) 45 (1996) (להלן: **עניין יאסין**), מפי כבוד הנשיא ברק, בעמ' 60-61 (2003).

לעניין זה ראו את דבריו של כבוד השופט לוי בבג"ץ 11243/02 פייגלין נ' יו"ר ועדת הבחירות, פ"ד נז(4) 145, 156 (2003), כדלקמן:

"טול מאדם או מקבוצת אנשים את הזכות להיבחר, ושללת מהם את הזכות לתת ביטוי להשקפה פוליטית שהם גיבשו, ואף את הזכות להשתתף בעיצוב פניו של השלטון ולהשפיע על מהלכיו."

8. הזכות להתמודד בבחירות לכנסת מעוגנת בספר החוקים הישראלי בסעיף 6 לחוק-יסוד: הכנסת, הקובע כי ככלל, "כל אזרח ישראלי שביום הגשת רשימת המועמדים... הוא בן עשרים ואחת שנה ומעלה, זכאי להיבחר לכנסת...".

9. הגבלת זכותה של רשימת מועמדים או של מועמד להיבחר לכנסת מתפרשת מעבר לגבולותיה היא, שהרי הגבלה כאמור מצרה אף את זכות הפרט לבחור, שהיא עצמה זכות יסוד חוקתית, המעוגנת בסעיף 5 לחוק-יסוד: הכנסת. וכך נכתב ב**פרשת ניימן הראשונה**, בעמודים 263 - 264:

"מבחינת הבחור, יש בהגבלת הזכות להיבחר גם צמצום עקיף של חירות הביטוי, שהרי נשללת ממנו על-ידי כך היכולת להתחבר יחד עם אחרים לשם קידום השקפותיו ודעותיו, כפי שהמועמד המבוכר על-ידי היה מציגן."

10. הגבלת זכותם של מועמדים ורשימות מועמדים להתמודד בבחירות, הפוגעת בזכויות לבחור ולהיבחר, מהווה ניסיון לתת מענה ל"פרדוקס הדמוקרטי".

עמד על כך כבוד הנשיא ברק בפסק דינו בא"ב 11280/02 **טיבי נ' ועדת הבחירות לכנסת ה-16**, פ"ד נו(4) 1 (2003) (להלן: **עניין טיבי**), בקובעו כי ה"פרדוקס הדמוקרטי" משקף מתח הקיים בדמוקרטיה בין העיקרון הדמוקרטי של שוק חופשי של דעות, לפיו הזכות לכל רשימה ומפלגה, גם אם הן מבקשות לשלול את הדמוקרטיה או לפגוע בה, לבטא את דעותיהן ולהתמודד באופן שוויוני בבחירות, לבין זכותה של הדמוקרטיה להגן על עצמה (שם, בעמ' 14).

עוד ראו לעניין זה את דבריה של כבוד הנשיאה נאור בסעיף 7 לפסק דינה בא"ב 1095/15 **ועדת הבחירות המרכזית לכנסת העשרים נ' ח"כ חנין זועבי וא"ב 1096/15 ועדת הבחירות המרכזית נ' ברוך מרזל** (ניתן ביום 18.2.15; נימוקים מיום 10.12.15) (להלן: **עניין מרזל**).

11. מחשיבותן וממרכזיותן של הזכויות החוקתיות לבחור ולהיבחר לכנסת נובעת הזהירות הרבה, שבה יש לפעול, עת באים להגביל את הזכויות ולצמצמן.

על כן קבעה הפסיקה כי הטלת מגבלות על רשימה או על מועמד מלהציג את מועמדותם בבחירות לכנסת תיעשה אך במקרים חמורים וקיצוניים, וכי פירוש הוראות החוק המגבילות את הזכות להיבחר ייעשה בצמצום ובדווקנות, כפי שיפורט להלן.

המסגרת הנורמטיבית

12. סעיף 7א לחוק-יסוד: הכנסת, שכותרתו "מניעת השתתפות בבחירות", בנוסחו כיום, קובע:

"(א) רשימת מועמדים לא תשתתף בבחירות לכנסת ולא יהיה אדם מועמד בבחירות לכנסת, אם יש במטרותיה או במעשיה של הרשימה או במעשיו של האדם, לרבות בהתבטאויותיו, לפי העניין, במפורש או במשתמע, אחד מאלה:

(1) שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

(2) הסתה לגזענות.

(3) תמיכה במאבק מזוין, של מדינת אויב או של ארגון טרור, נגד מדינת ישראל.

(1א) לעניין סעיף זה, יראו מועמד ששהה במדינת אויב שלא כדין בשבע השנים שקדמו למועד הגשת רשימת המועמדים כמי שיש במעשיו משום תמיכה במאבק מזוין נגד מדינת ישראל, כל עוד לא הוכיח אחרת.

(ב) החלטת ועדת הבחירות המרכזית כי מועמד מנוע מלהשתתף בבחירות טעונה אישור בית המשפט העליון.

(ג) מועמד יצהיר הצהרה לעניין סעיף זה.

(ד) פרטים לעניין הדיון בוועדת הבחירות המרכזית ובבית המשפט העליון ולעניין הצהרה לפי סעיף קטן (ג), ייקבעו בחוק". [כל ההדגשות במסמך זה אינן במקור – הח"מ].

13. סעיף 7א(א) לחוק-יסוד: הכנסת, תוקן בשנת 2002. בתיקון זה הוסמכה ועדת הבחירות המרכזית לפסול מועמד, בנוסף לסמכות שהייתה קיימת קודם לכן לפסול רשימת מועמדים.

כמו כן, נוספה לחוק היסוד עילת הפסילה הקבועה כיום בסעיף 7א(א)(3) – "תמיכה במאבק מזוין של מדינת אויב או של ארגון טרור נגד מדינת ישראל". בנוסף, נקבע בתיקון נוסח אחיד לסעיף 7א(א)(1) בחוק היסוד ולסעיף 15(1) לחוק המפלגות, התשנ"ב-1992.

בנוסף, בשנת 2008 תוקן סעיף 7א לחוק יסוד: הכנסת פעם נוספת, בעקבות מספר ביקורים של חברי כנסת במדינות אויב ללא היתר. לסעיף 7א נוסף במסגרת תיקון זה סעיף קטן (א1) האמור, הקובע חזקה הניתנת לסתירה, לפיה שהייה במדינת אויב שלא כדין בשבע השנים שקדמו למועד הגשת רשימת המועמדים, יראו בה תמיכה במאבק מזוין נגד מדינת ישראל. חוק היסוד גם קובע, כי ההוראות בדבר הגבלת הזכות להיבחר בשל נסיעה למדינת אויב יחולו על נסיעה שאירעה החל ביום תחילתו של חוק היסוד (תיקון מס' 39).

14. בשנת 2017 תוקן סעיף 7א(א) לחוק-יסוד: הכנסת פעם נוספת, כך שלרשיא של הסעיף הוסף, ביחס למועמד: "לרבות בהתבטאויותיו" כמצוטט לעיל (תיקון 46). על פי האמור בדברי ההסבר לתיקון זה: "יובהר כי התיקון המוצע מעגן במפורש את הגישה המקובלת בפסיקה בעניין זה, אשר לפיה ב"מעשים" לפי סעיף 7א לחוק היסוד נכללות גם התבטאויות. כמו כן, התיקון לא נועד לשנות את פסיקת בית המשפט ולפיה הפעלת סעיף 7א לחוק היסוד תיעשה בצמצום ובאופן דווקני כדי להגן על האינטרסים החיוניים ביותר של המדינה". דברי הסבר אלו מבהירים כי אין בתיקון לחוק בכדי לשנות את המצב המשפטי ששרר ערב התיקון, בכל הנוגע לפסילת מועמדים.

15. הפסיקה התייחסה בהרחבה לסעיף 7א(א) לחוק-יסוד: הכנסת. העקרונות הכלליים שנקבעו בפסיקה לעניין פרשנות הסעיף, העוסק בפסילת רשימות מועמדים, נגזרו מחשיבותן העליונה של הזכויות הבסיסיות לבחור ולהיבחר לקיומו של משטר דמוקרטי.

לפיכך נקבע כי הפעלת הסמכות הקבועה בסעיף 7א(א) לחוק-יסוד: הכנסת, תעשה רק במקרים קיצוניים ביותר, וכי עילות הפסילה יפורשו בצמצום ובאורח דווקני. לעניין זה, ראו: ע"ב 1/88 ניימן נ' יו"ר ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-12, פ"ד מב(4) 177 (1988) (להלן: פרשת ניימן השנייה).

16. אמות המידה הפרשניות לצורך הפעלת סעיף 7א(א) לעניין פסילת רשימה סוכמו על-ידי כבוד הנשיא שמגר בפרשת ניימן השנייה (בעמ' 196 לפסק הדין) ואומצו על-ידי כבוד הנשיא ברק בעניין טיבי (בסעיף 6 לפסק הדין). בפסק הדין בא"ב 1806/19 ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-21 נ' כסיף (פורסם באר"ש 18.7.19) (להלן: עניין כסיף), סיכמה כבוד הנשיאה חיות את ההלכה בפסיקתו רבת השנים של בית המשפט העליון כדלקמן:

”אמות המידה לעניין הרף הראייתי הנדרש

16. לצד הפרשנות המצמצמת של עילות הפסילה הקבועות בסעיף 7א לחוק היסוד, הוסיפה הפסיקה וקבעה במהלך השנים שורה של אמות מידה מחמירות לעניין הרף הראייתי הנדרש לצורך התגבשות איזה מן העילות. אמות המידה הללו תוחמות את האפשרות לפסול רשימה או מועמד מלהתמודד בבחירות לכנסת למקרים מובהקים וקיצוניים בלבד בשל הזהירות המופלגת שאותה נוקט בית המשפט כנקודת מוצא בהקשר זה (עניין בל”ד, בפסקה 3; השוו לדבריו של השופט ש’ לויין בעניין בן שלום, בעמ’ 248; עניין כך, בעמ’ 2). להלן תפורטנה בתמצית אמות המידה שהותוו בפסיקה לעניין הרף הראייתי הנדרש להתקיימות עילות הפסילה. אמות מידה אלה ברובן יושמו תחילה באשר לפסילת רשימות ולאחר תיקון חוק היסוד בשנת 2002 הן אומצו בהתאמה גם לעניין פסילת מועמד יחיד (ראו עניין טיבי; עניין זועבי הראשון ועניין זועבי השני), ואלו הן:

(-) **ראשית**, על מנת להכריע בשאלה האם אחד מהיסודות המנויים בסעיף 7א מתקיים במטרותיהם או במעשיהם של הרשימה או המועמד, יש להראות כי מטרה זו היא חלק מהמאפיינים הדומיננטיים של שאיפות הרשימה או המועמד או הפעילות שלהם וכי לשם קידום הם מבקשים ליטול חלק בבחירות (ראו עניין ניימן השני, בעמ’ 187; וראו גם עניין טיבי, בעמ’ 18; עניין בל”ד, בפסקה 4; עניין זועבי הראשון, בפסקה 14).

(-) **שנית**, יש להראות כי מטרות מרכזיות ודומיננטיות אלו נלמדות מהצהרות מפורשות ומהיגדים ישירים או ממסקנות מסתברות שמשמעותן ברורה וחד-משמעית (עניין ניימן השני, בעמ’ 188; עניין טיבי, בעמ’ 18; עניין בל”ד, בפסקה 4; עניין זועבי הראשון, בפסקה 14).

(-) **שלישית**, יש להראות שהרשימה או המועמד פועלים באופן אקטיבי להגשמת המטרות האמורות, וכי נעשתה פעילות שאינה ספורדית להוצאתן מן הכוח אל הפועל. נפסק כי אין די במטרות בעלות אופי תיאורטי ויש להצביע על פעילות שיטתית, חוזרת ונשנית, אשר ”צריכה לבוא לידי ביטוי חמור וקיצוני מבחינת עוצמתה” (עניין ניימן השני, בעמ’ 196; עניין טיבי, בעמ’ 18; עניין בל”ד, בפסקה 4; עניין זועבי הראשון, בפסקה 14).

(-) **רביעית**, הראיות המבססות את המעשים או המטרות, אשר יש בהם כדי למנוע התמודדות בבחירות לכנסת, צריכות להיות ”ברורות, חד-משמעיות ומשכנעות” (עניין ניימן השני, בעמ’ 188; עניין טיבי, בעמ’ 18; עניין זועבי השני, בפסקה 34; השוו: עניין ניימן הראשון, בעמ’ 250), ונדרשת ”מסה קריטית” של ראיות בעלות אמינות גבוהה להצדקת הפסילה (עניין טיבי, בעמ’ 43; עניין זועבי הראשון, בפסקה 14). נטל הראיה בעניין זה חל על הטוען לפסילת הרשימה או המועמד וספק המתעורר לגבי דיות המסכת הראייתית צריך לפעול נגד הפסילה (עניין ניימן השני, בעמ’ 248-249; עניין כך, בעמ’ 3).

17. עוד יוסף, כי בהתאם לפסיקת בית המשפט העליון, פרשנות עילות סעיף 7א היא צרה ומצומצמת. ראו דברי כבוד השופט גרוניס בא”ב 9255/12 ועדת הבחירות המרכזית לכנסת התשע עשר נ’ זועבי (2013) (להלן: **עניין זועבי**), כדלקמן:

”מניעת השתתפותו של מועמד בבחירות לכנסת או מניעת השתתפותה של רשימת מועמדים בבחירות, נוסף ונזכיר, הם צעדים קיצוניים. על כן, התקבלה במשפטנו התפיסה לפיה ראוי שפרשנות העילות המנויות בסעיף 7א תהא צרה ומצומצמת, תוך דרישה ראייתית מחמירה, ותייחד למקרים חריגים ביותר בהם לא ניתן להתמודד בכלים הדמוקרטיים הרגילים. אכן, ”מניעת השתתפותה של מפלגה בבחירות היא צעד קיצוני ביותר. הזכות לבחור ולהיבחר היא זכות חוקתית מהמדרגה העליונה ביותר... כמובן, אין

זו זכות מוחלטת, וככל זכות אחרת היא ניתנת להגבלה. עם זאת, ההגבלות המוטלות על זכות זו צריכות להיות מינימאליות, ועליהן להגן על אינטרסים חיוניים ביותר" (בג"ץ 5364/94 ולנר נ' יושב-ראש מפלגת העבודה הישראלית, פ"ד מט(1) 758, 800-801 (1995)). כפי שעמדנו בהרחבה לעיל, פרשנות מצמצמת זו עוברת כחוט השני בפסיקתו של בית המשפט העליון זה עשרות שנים, ויש לשמרה ביתר שאת שעה שעילות הפסילה עוגנו בחקיקה והותוו המבחנים ליישום סעיף 7א. פרשנות זו היא גם נגזרת של הכלים הנוספים המאפשרים לדמוקרטיה להתמודד עם כוחות המבקשים לפגוע בה מבפנים. עצם העובדה שמועמד רשאי להתמודד בבחירות לכנסת אין משמעה כי משעה שנבחר רשאי הוא לעשות ככל העולה על רוחו. עדיין עומדת האפשרות לשלול חסינותו של חבר כנסת במקרים מסוימים, להעמידו לדין אם נמצא כי עבר עבירה פלילית, ולשלול את המשך כהונתו בכנסת אם הורשע בדין בעבירה שיש עימה קלון. אכן, האיזון בין ההגנה על הדמוקרטיה וההגנה על יסודותיה אינו פשוט. אך בעוד שעומדת לדמוקרטיה זכותה להגן על חיותה, עומדת לה גם החובה להגן על עקרונותיה היסודיים ביותר, ועל הזכות להיבחר, שהיא אחת הזכויות הבסיסיות המכוננות את המשטר הדמוקרטי עצמו".

עילת הפסילה של שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית

18. **בעניין טיבי** קבע כבוד הנשיא ברק כי לדיבור "שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית" שבסעיף 7א(א)(1) לחוק יסוד: הכנסת, יש ליתן פירוש מצמצם, שכן הוא נועד לצמצם את זכויות היסוד לבחור ולהיבחר (שם, בעמ' 19).

19. הנחת היסוד הקונסטיטוציונית של מדינת ישראל היא כי שני היסודות – המדינה היהודית והמדינה הדמוקרטית – אינם מושגים סותרים זה לזה (ראו **פרשת ניימן השנייה**, בעמוד 189 לפסק דינו של כבוד הנשיא שמגר, ודבריו של כבוד הנשיא ברק **בעניין טיבי**, בעמ' 19 לפסק הדין).

20. פסק הדין הראשון שהתייחס לסוגיה, שניתן שנים ארוכות לפני חקיקת סעיף 7א לחוק יסוד: הכנסת, הוא ע"ב 1/65 **ירדור נ' יו"ר ועדת הבחירות לכנסת הששית**, פ"ד יט(3) 365 (1965). בפסק דין זה קבע כבוד הנשיא אגרנט, כי עובדת היותה של מדינת ישראל מדינתו של העם היהודי כפי שבא לידי ביטוי בהכרזת העצמאות היא עובדת יסוד קונסטיטוציונית (בעמוד 386 לפסק הדין), כדלקמן:

"והנה, לא יכול להיות ספק בדבר - וכך מלמדים ברורות הדברים, שהוצהרו בשעתו בהכרזה על הקמת המדינה - כי לא זו בלבד שישראל הינה מדינה ריבונית, עצמאית, השוחרת חופש ומאופיינת על ידי משטר של שלטון העם, אלא גם שהיא הוקמה "כמדינה יהודית בארץ ישראל", כי האקט של הקמתה נעשה, בראש וראשונה, בתוקף "זכותו הטבעית וההיסטורית של העם היהודי לחיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית, וכי היה בו באקט זה משום הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל...משמעותו של אותו "אני מאמין" הוא, שדבר המשכיותה - ואם תמצוי לומר: "נצחיותה - של מדינת ישראל מהווה עובדת יסוד קונסטיטוציונית". (ראו עמודים 385-386).

21. **בפרשת ניימן הראשונה** התייחס כבוד השופט (כתוארו דאז) מ' אלון לאופייה היהודי של מדינת ישראל, וייחס אף הוא משקל מכריע להכרזת העצמאות והשלכותיה. הוא קבע כי:

"אופייה היהודי של מדינת ישראל מצא את ביטויו בהכרזת העצמאות על ידי עצם הגדרתה של המדינה כמדינה יהודית, ולא רק של יהודים, על ידי פתיחת שעריה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות... וכיוצא באלה..." (ראו עמוד 297).

22. **בעניין בן שלום** (ע"ב 2/88 **בן שלום נ' ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השתיים-עשרה**, פ"ד מג(4) (1989)) נדון ערעורם של רבע מחברי ועדת הבחירות המרכזית, אשר ביקשו לפסול את "הרשימה

המתקדמת לשלום", לאחר שזו לא נפסלה על ידי ועדת הבחירות, בעילה של שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי (הנוסח הקודם של סעיף 7א(א)(1)). הערעור נדחה על ידי רוב שופטי ההרכב, מן הטעם שלא הוכחה עילת הפסילה על-פי אמות המידה הראייתיות המחמירות, אשר נקבעו **בפרשת ניימן השנייה**, כמפורט לעיל (שם, בעמ' 247).

23. **בעניין יאסין**, נדחה ערעור על החלטתו של רשם המפלגות לרשום את מפלגת "ימין ישראל" בפנקס המפלגות, שבעניינה נטען כי היא שוללת את קיומה של מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית, וכי יש במטרותיה הסתה לגזענות. באותו מקרה, קבע כבוד הנשיא ברק, כי במדינת ישראל קיים ערך חוקתי, בנוסף לערכיה כמדינה דמוקרטית, אותו הוא מכנה "עקרון חוקתי", והוא "הערך בדבר היותה של ישראל מדינה יהודית או מדינתו של העם היהודי" (שם, בעמ' 63). עוד קבע כבוד הנשיא ברק, כי "איננו מוכנים לכך כי חופש ההתאגדות כמפלגה פוליטית יגרור אחריו חדלונה היהודי של מדינת היהודים" (שם). בפרשו את עילת הפסילה המופיעה בסעיף 15(1) לחוק המפלגות – שלשונה זהה כיום לזו הקבועה בסעיף 7א(א)(1) לחוק היסוד – קבע כבוד הנשיא ברק, כי עילת הפסילה מתקיימת אף כאשר הפסול הוא בפגיעה באופייה כמדינה יהודית (או דמוקרטית), בלא לפגוע בעצם קיומה של המדינה. יחד עם זאת, האיום על האופי היהודי צריך לפגוע **בגרעין** המאפיין את המדינה כיהודית (או דמוקרטית) (שם, בעמ' 66).

24. **בעניין טיבי** שב כבוד הנשיא ברק אל אותו "גרעין" המאפיין את המדינה כיהודית. הוא קבע כי "רק המאפיינים הגרעיניים" או 'המינימליים' של היות מדינת ישראל מדינה יהודית מובאים בחשבון לעניין מניעת ההשתתפות בבחירות" (שם, בעמ' 21), וכי במרכזם של מאפיינים אלה "עומדת זכותו של כל יהודי לעלות למדינת ישראל, שהיהודים יהוו בה רוב; עברית היא שפתה הרשמית המרכזית של המדינה, ועיקר חגיה וסמליה משקפים את תקומתו הלאומית של העם היהודי; מורשת ישראל היא מרכיב מרכזי במורשתה הדתית והתרבותית" (שם, בעמ' 22).

25. בע"ב 561/09 בל"ד-המפלגה הלאומית הדמוקרטית נ' ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-18 (ניתן ביום 7.3.11) (להלן: **עניין בל"ד ורע"מ-תע"ל**), שבה כבוד הנשיאה ביניש וחזרה על קביעותיו של בית המשפט העליון ברע"א 2316/96 איזקסון נ' רשם המפלגות פ"ד נ(2) 529 (1996) (להלן: **פרשת איזקסון**), שם נדונה לראשונה משמעות המונח "מדינת כל אזרחיה". בית המשפט העליון שב וחזר על שנקבע בהקשר זה **בעניין טיבי** כי "אם המטרה של היות מדינת ישראל "מדינת כל אזרחיה" מכוונת אך להבטחת השוויון בין האזרחים בתוך הבית פנימה, תוך הכרה בזכויותיו של המיעוט החי בתוכנו, אין בכך כדי לשלול את קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. אם, לעומת זאת, המטרה של היות ישראל "מדינת כל אזרחיה" מכוונת ליותר מכך, והיא מבקשת לפגוע ברציונל המונח ביסוד הקמת המדינה, ובכך לשלול את אופייה של מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי, כי אז יש בכך כדי לפגוע במאפיינים הגרעיניים והמינימליים המאפיינים את מדינת ישראל כמדינה יהודית" (פסקה 6 לנימוקי פסק הדין).

26. **בעניין טיבי** נדונה החלטת ועדת הבחירות לפסול את בשארה בעילה של שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, שם נדרש אישור בית המשפט העליון לפסילה, וכן נדון ערעורה של רשימת בל"ד על פסילתה בעילה זו. ההתייחסות בפסק הדין לבשארה ולרשימת בל"ד הייתה במאוחד, שכן עיקר הטענות כנגד פסילת בל"ד, התבססו על פעולותיו של ראש הרשימה דאז, בשארה, התבטאויותיו ותמיכת הרשימה בו. דעת הרוב הייתה, שלא לאשר את הפסילה של בשארה ולקבל את ערעורה של רשימת בל"ד.

בקשת הפסילה **בעניין טיבי** התבססה על התבטאויות רבות וגלויות של בשארה בראיונות, כתבות עיתונאיות, דברים שכתב, התבטאויות פומביות שונות, מצע המפלגה וכתביה, וכן על ראיות חסויות (אם כי בבית המשפט העליון טען היועץ המשפטי לממשלה, כי די בראיות הגלויות על מנת לבסס את עילות הפסילה).

בעניין טיבי, היועץ המשפטי לממשלה טען שבשארה ורשימת בל"ד דוגלים בהפיכת מדינת ישראל ל"מדינת כל אזרחיה", וזאת לא במובן הלגיטימי של שוויון בין אזרחי המדינה, אלא במובן של שלילת ציונה היהודי של המדינה, ובכלל זה ביטול החוקים המעניקים העדפה ליהודים, ובראשם חוק השבות, וכן ביטול הזיקה לתפוצות. עוד נטען, כי אין לקבל את הצגת הדברים על ידי בשארה כיעד רחוק ותיאורטי, וכי מדובר ביעד מרכזי ודומיננטי, שהרשימה ובשארה פועלים באופן ממשי להגשמתו. אף אם לא ננקטו צעדים לביטול חוקים או הושמעו הצהרות מסוימות בהליכי הפסילה, הרי זה מטעמים פרגמטיים. בהיעדר מבחן הסתברותי, נטען כי תנאי הפסילה מתקיימים.

כבוד הנשיא ברק, בדעת הרוב **בעניין טיבי**, נתן משקל רב להצהרותיו של בשארה בוועדת הבחירות המרכזית ובבית המשפט העליון, לפיהן, בין היתר, הוא מכיר בלגיטימיות של מדינת ישראל ושל זכות ההגדרה הלאומית המודרנית של העם היהודי, וקורא לביטול האפליה נגד אזרחיה הערבים. כבוד הנשיא ברק קבע כי אין בדבריו של בשארה משום שלילת הרוב היהודי במדינת ישראל, אין בדבריו משום שלילת מרכזיותה של השפה העברית כשפת המדינה, אין התנגדות לחגיה ולסמליה של ישראל כמשקפים את תקומתו של העם היהודי, ועל כן מעשיו של בשארה עולים בקנה אחד עם ההגדרה הגרעינית של מדינת ישראל כמדינה יהודית (עמ' 40 לפסק הדין).

בסיכום הדיון בעילה זו, בפסק הדין **בעניין טיבי**, קבע כבוד הנשיא ברק כי "לא הונחה בפנינו התשתית הדרושה כדי לשלול את המאפיינים הגרעיניים של מדינת ישראל כמדינה יהודית. אמת, גישתו באשר להיות מדינת ישראל "מדינת כל אזרחיה" מתקרבת באופן מסוכן לאפשרות השוללת את קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. עם זאת, אין בפנינו ראיות משכנעות, ברורות וחד משמעיות כי הגבול נחצה" (בעמ' 43 לפסק הדין). כאמור, באותה פרשה עמדו בפני בית המשפט, בנוסף למצע המפלגה, ראיות רבות וכבדות משקל, ושם גם ביקש היועץ המשפטי לממשלה את הפסילה, בין השאר בהתבסס על ראיות חסויות.

בעניין בל"ד ורע"מ-תע"ל, שבה כבוד הנשיאה ביניש על שנקבע **בעניין טיבי** והוסיפה כך :

"דברים אלו מתאימים, ואולי ביתר שאת, לעניין שלפנינו בנסיבות שנוצרו, שכן לאחר שעיינו עיין היטב בכלל הנתונים שהונחו בפנינו, ובכלל זה במצעה של מפלגת בל"ד (שלא חל בו שינוי מאז פרשת בל"ד), מאמריו של ח"כ זחאלקה, האמירות השונות שיוחסו לו והתייחסותו לאמירות (שחלקן הוכחו על-ידו), **לא מצאנו אף הפעם כי הראיות שהוצגו בפנינו במסגרת ההליך מוכיחות באופן משכנע, ברור וחד משמעי כי מפלגת בל"ד מבקשת לשלול את המאפיינים הגרעיניים של מדינת ישראל כמדינה יהודית.** זאת ועוד - בנסיבות העניין אף מצאנו ממש בטענת היועץ המשפטי לממשלה לפיה מכלול הראיות שהוצגו בפנינו בהליך זה היה פחות מן המכלול שהוצג בפנינו בפרשת בל"ד, כך שאף מדרך קל וחומר לא הוכח בפנינו כי נתקיימה במפלגה עילת הפסילה הנזכרת. חרף זאת, ובדומה לרוח הדברים שביטא בית המשפט בפרשת בל"ד, אין להתעלם מכך כי גם הפעם נותר בליבנו ספק שמא הביטויים והעמדות שעלו מן החומר הם מהסוג המצביע על קרבה מטרידה ומדאיגה לרעיון של שלילת מדינת ישראל כמדינה יהודית. עם זאת, **לאור קביעותיו - הכלליות והפרטניות - של פסק הדין בפרשת בל"ד, הראיות שהוצגו בפנינו למול הראיות שניצבו בפני בית המשפט בפרשת בל"ד, הדברים שעלו מתצהירו של ח"כ זחאלקה בפני ועדת הבחירות בערעור המונח לפנינו, ובהתחשב בנקודת המוצא לפיה במצב של ספק הרי שעליו לפעול לטובת החירות לבחור**

ולחיבחר (ראו: פרשת בל"ד, בעמ' 43; ע"ב 2600/99 אבנר ארליך נ' ועדת הבחירות המרכזית, פ"ד נג"3) 38, 43 (1999) (להלן: פרשת ארליך)), לא מצאנו אף הפעם כי מסת הראיות שהוצגה בפנינו עלתה במשקלה ובעוצמתה כדי הרמה הגבוהה הצריכה לצורך הפעלת הסמכות הקבועה בסעיף 7א, וכי בראיות שהוצגו בפנינו היה כדי לחצות הגבול החד המשמעי הנדרש לצורך הוכחת עילת הפסילה. [ההדגשות אינן במקור].

27. עוד נבקש להפנות בעניין זה לדבריה של כבוד הנשיאה נאור בפסק דינה **בעניין זועבי**. וכך נקבע בסעיף 67 לפסק דינה:

"סבורני כי לא הוכח שיש באמירותיה ובמעשיה של זועבי כדי לשלול את מרכיבי הגרעיניים המינימאליים של מדינת ישראל כמדינה יהודית. **בפרשות טיבי ו-זועבי נקבע כי השאיפה לכינונה של מדינת כל אזרחיה והחתימה לסיום הכיבוש, אין משמעותן בהכרח שלילה של יסודותיה היהודיים של מדינת ישראל.** דומה שעניין זה אף לא עמד במרכזן של הבקשות שעומדות לדיון בפנינו עתה, ועל-כן די לעמדתי בדיון שנערך בהקשר זה בעניין זועבי (פסקאות 20-24; והשוו: עניין טיבי, בעמוד 43)".

28. במסגרת פסק דינה **בעניין כסיף**, סיכמה כבוד הנשיאה חיות את עילת הפסילה של רשימות ומועמדים הקבועה בסעיף 7א(א)(1) לחוק-יסוד: הכנסת, כך:

"13. העילה הראשונה הקבועה בסעיף 7א(א)(1) לחוק יסוד: הכנסת עניינה מניעת השתתפות בבחירות של רשימת מועמדים או מועמד אם יש במטרותיה או במעשיה של הרשימה או במעשיו של המועמד לרבות בהתבטאויותיו משום שלילת קיומה של מדינה ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. בעניין טיבי נקבעו המאפיינים "הגרעיניים-המינימליים" של מדינת ישראל כמדינה יהודית וכן נקבעו המאפיינים ה"גרעיניים-המינימליים" שלה כמדינה דמוקרטית, ונקבע שפגיעה במאפיינים אלה היא זו העשויה להקים עילת פסילה מתוקף סעיף 7א(א)(1) לחוק היסוד. לעניין המאפיינים ה"גרעיניים" המעצבים את הגדרת מדינת ישראל כמדינה יהודית נקבע כי אלה כוללים את זכותו של כל יהודי לעלות למדינת ישראל שבה יהיה רוב יהודי; כי עברית היא שפתה הרשמית המרכזית של המדינה; כי סמליה וחגיה של המדינה משקפים בעיקרם את המסורת היהודית, וכי מורשת ישראל היא מרכיב מרכזי במורשת הדתית והתרבותית של המדינה (עניין טיבי, בעמ' 22; השוו לעמדת השופט י' טירקל באותה פרשה בעמ' 101; ראו עוד עניין זועבי השני, בפסקה 66 ועניין זועבי הראשון, בפסקה 20; עניין בל"ד, בפסקה 6; והשוו: עניין יאסין, בעמ' 66; דבריו של השופט ש' לויין בעניין בן שלום, בעמ' 248; ראו עוד אמנון רובינשטיין ורענן הר-זהב חוק-יסוד: הכנסת 64 (1993)).

אשר למאפיינים "הגרעיניים" של מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית נקבע כי: "מאפיינים אלה מבוססים [...] על הכרה בריבונות העם המתבטאת בבחירות חופשיות ושוות; הכרה בגרעין של זכויות אדם, ובהן כבוד ושוויון, קיום הפרדת רשויות, שלטון החוק ורשות שופטת עצמאית" (עניין טיבי, בעמ' 23; ראו גם עניין זועבי השני, בפסקה 29; והשוו: עניין יאסין, בעמ' 66). עוד צוין בעניין טיבי כי רשימה השוללת את זכות הבחירה לכנסת על בסיס אתני-לאומי, או רשימה אשר מבקשת לשנות את המשטר באמצעות שימוש באלימות, לא תורשה להתמודד בבחירות, שכן במהותה היא שוללת את היסודות הדמוקרטיים של המשטר בישראל (שם, בעמ' 24; ראו עוד עניין ניימן השני, בעמ' 190 וכן עניין זועבי השני, פסקה 30)".

עילת הפסילה של הסתה לגזענות

29. כבוד הנשיא ברק, בפסק דינו **בעניין טיבי**, קבע כי "רשימת מועמדים אשר במטרותיה או במעשיה וכן מועמד אשר במעשיו יש "הסתה לגזענות", מנועים מלהשתתף בבחירות, ובלבד שהם מקיימים את הדרישות הכלליות - החלות לעניין כל עילות המניעה - שעמדנו עליהן".

30. ברע"א 6709/98 **היועץ המשפטי לממשלה נ' רשימת מולדת-גשר-צומת**, פ"ד נג(1) 351 (1999), נדונה השאלה האם יש במטרותיה או במעשיה של רשימת מולדת-גשר-צומת בבחירות לרשויות המקומיות בנצרת עילית משום הסתה לגזענות, אשר יש בה כדי למנוע את השתתפותה בבחירות אלה, בהתאם לסעיף 39א לחוק הרשויות המקומיות (בחירות), התשכ"ה-1965.

לעניין זה קבע כבוד הנשיא ברק כי ההסתה לגזענות "צריכה להיות מטרה דומיננטית ומרכזית; היא צריכה להיות מוכחת בראיות ברורות, חד-משמעיות ומשכנעות. ספק פועל כנגד מניעת השתתפותה של הרשימה המשותפת".

31. **בעניין טיבי** קבע כבוד הנשיא ברק כי אמנם לצורך פירוש המונח הסתה לגזענות ניתן להסתייע בהגדרה של גזענות שבסעיף 144א לחוק העונשין, כפי שנקבע על ידי כבוד הנשיא שמגר במסגרת **פרשת ניימן השנייה**, אך אין זהות בין המונח "הסתה לגזענות" בחוק-יסוד: הכנסת, לבין ההגדרה בחוק העונשין, התשל"ז-1977, כדלקמן:

"ראשית, חוק היסוד מצוי ברמה חוקתית על-חוקית, ותוכנו נקבע על-פי פרשנותו ולא על-פי הוראותיו של חוק רגיל; שנית, התכלית של סעיף 7א לחוק-יסוד: הכנסת שונה היא מהתכלית המונחת ביסוד האחריות הפלילית בגין הסתה לגזענות (סעיפים 144א-144ד לחוק העונשין). האחת נועדה למנוע השתתפותם של רשימה או מועמד בבחירות; האחרת נועדה להעניש יחיד על מעשה משלו".

בדומה לפרשנות הדיבור "מדינה דמוקרטית", קבע כבוד הנשיא ברק כי גם לעניין מניעת השתתפות בבחירות בשל הסתה לגזענות, יש להתחשב ביסודות ה"גרעיניים" או ה"מינימליים" של הסתה לגזענות. בהקשר זה מפנה כבוד הנשיא ברק לדבריו של הנשיא שמגר ב**פרשת ניימן השנייה**, השמים את הדגש על **"ליבוי היצרים השיטתי על יסוד לאומי-אתני המביא איבה ומדנים ומעמיק תהום, קריאה לשלילה אלימה של זכויות, לביזוי שיטתי ומכוון של חלקי אוכלוסיה מוגדרים, המאובחנים לפי יסוד לאומי-אתני"**.

32. כבוד הנשיאה נאור, בסעיף 32 לפסק דינה **בעניין זועבי השני** קבעה כי:

"לעניין העילה של הסתה לגזענות: בעניין טיבי נקבע כי ניתן להסתייע בהגדרה שנקבעה בחוק העונשין, התשל"ז-1977, לצורך פרשנות המונח "גזענות" הנזכרת בסעיף 7א לחוק, וזאת על אף שאין לזהות בין שתי הוראות חוק אלו, לאור מעמדן הנורמטיבי ותכליתן השונה (שם, בעמוד 25; השוו: פרשת ניימן השנייה, בעמוד 191). נקבע כי לצרכי סעיף 7א יש להתחשב ביסודות המינימאליים של הסתה לגזענות, אשר באו לידי ביטוי בדבריו של הנשיא שמגר בפרשת ניימן השנייה, לפיהם הסתה לגזענות היא **"ליבוי היצרים השיטתי על יסוד לאומי-אתני המביא איבה ומדנים ומעמיק תהום, קריאה לשלילה אלימה של זכויות, לביזוי שיטתי ומכוון של חלקי אוכלוסייה מוגדרים, המאובחנים לפי יסוד לאומי-אתני"** (שם, בעמוד 197)".

33. אך לאחרונה, **בעניין כסיף**, ובע"ב 5487/19 **סגל נ' בן גביר** (פורסם באר"ש, 25.8.2019) (להלן: **עניין סגל**) נדרש בית המשפט העליון זה פעם נוספת לעילת ההסתה לגזענות הקבועה בסעיף 7א(2) לחוק הבחירות לכנסת. בית המשפט העליון קבע, ברוב דעות, **בעניין כסיף**, כי בן ארי אינו יכול להיות מועמד בבחירות

לכנסת ה-21 בשל עילה זו, ובעניין סגל כי גופשטיין ומרזל אינם יכולים להיות מועמדים בבחירות לכנסת ה-22, תוך שבית המשפט עומד פעם נוספת על חומרן הרבה של הגזענות ושל ההסתה לה.

34. כך, בין היתר, קבעה כבוד הנשיאה חיות בעניין כסיף בנוגע להסתה לגזענות:

"גזענות היא חולי חברתי מוכר וידוע שהמין האנושי נגוע בו מאז ומקדם. הגזענות מגלה את פניה המכוערים בשנאת חינום ובהסתה לשנאת חינום של השונה, אך בשל מאפיינים מולדים או בשל השתייכות קהילתית, דתית, אתנית או לאומית. היא מפשיטה את בני האדם מתכונותיהם האנושיות בשל השתייכויות אלה ופוגעת בזכות הבסיסית לכבוד אנושי ולשוויון הנתונות לכלל הברואים בצלם (בג"ץ 2684/12 התנועה לחיזוק הסובלנות בחינוך הדתי נ' היועץ המשפטי לממשלה, פסקה 26 לחוות דעתו של השופט (כתוארו אז) ס' ג'ובראן (9.12.2015) (להלן: עניין תורת המלך)). מדינת ישראל הדמוקרטית הוקמה כמדינתו של העם היהודי, אשר ידע מאז ומעולם רדיפות וסבל על רקע גזעני שאין להם אח ורע באומות העולם. הגזענות מנוגדת לחלוטין לערכי היסוד שעליהם הוקמה המדינה ועלינו כיהודים מוטלת חובה מיוחדת להיאבק בה ללא פשרות. עמד על כך השופט צ' ברנזון עוד בשנת 1973 בבג"ץ 392/72 ברגר נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבניה, מחוז חיפה, פ"ד כז(2) 764, 771 (1973) בצינו:

"כשגלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו קרבנות היינו לאומות העולם שבתוכם ישבנו, ובכל הדורות טעמנו את הטעם המר של רדיפות, נגישות והפליות רק בגלל היותנו יהודים 'שדתיים שונות מכל עם'. מלומדי נסיון מר ואומלל זה, שחדר עמוק להכרתנו ולתודעתנו הלאומית והאנושית, ניתן לצפות שלא נלך בדרכים הנלוזות של הגויים, ובהתחדש עצמאותנו במדינת ישראל עלינו להיזהר ולהישמר מכל צל של הפליה ומנהג של איפה ואיפה כלפי כל אדם לא-יהודי שומר חוק [...] שנאת זרים קללה כפולה בה: היא משחיתה את צלם אלוהים של השונא וממיטה רעה על השונא על לא אוון בכפו. עלינו לגלות יחס אנושי וסובלני כלפי כל מי שנברא בצלם" (בג"ץ 392/72 ברגר נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבניה, מחוז חיפה, פ"ד כז(2) 764, 771 (1973); ראו והשוו עניין טיבי, בעמ' 89; דברי המשנה לנשיאה א' רובינשטיין בעניין תורת המלך, בפסקה לח ובעניין זועבי השני (בדעת מיעוט לעניין התוצאה), בפסקה קטז).

[...]

בעניין ניימן השני נדרש הנשיא מ' שמגר, בין היתר, להגדרת המונח "גזענות" שבחוק העונשין וקבע כי לשם פרשנות סעיף 7א שבחוק היסוד אין צורך להגיע להגדרה סגורה של הביטוי "הסתה לגזענות". כמו כן דחה הנשיא מ' שמגר את טענת בא כוחה של רשימת "כך" לפיה "גזענות" מתייחסת רק להבחנות על יסוד ביולוגי, וקבע כי גם "הרדיפה לצורותיה, שטעמיה הם לאומיים, כלולה בימינו במסגרת המשמעות המקובלת של התופעה של הגזענות" (עניין ניימן השני, בעמ' 192; לדיון ביחס בין העבירה של הסתה לגזענות בסעיף 144 לחוק העונשין ובין סעיף 7א ראו: עניין זועבי הראשון, בפסקה 32; השוו גביזון, בעמ' 170-171). הוקעת ההסתה לגזענות והמאבק בה בשדה המשפטי מצאו ביטוי גם בדברי חקיקה נוספים (ראו למשל סעיף 1(א) לחוק חסינות חברי הכנסת, זכויותיהם וחובותיהם, התשי"א-1951; סעיף 5 לחוק המפלגות, התשנ"ב-1992; סעיף 42 לחוק-יסוד: הכנסת; וסעיף 39א(3) לחוק הרשויות המקומיות (בחירות), התשכ"ה-1965).

[...]

אכן, המסד הערכי של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית מורה אותנו לפעול בנחישות וללא פשרות למיגור הגזענות מתוכנו. [...]

אנו היהודים מצווים להיות ראש החץ במאבק נמשך וחסר פשרות בגזענות – שהאנטישמיות היא אחד ממופעייה הוותיקים והקשים ביותר – עלינו להיות ראויים להוביל את המאבק הזה ועלינו לבער מקרבנו במדינת ישראל הריבונית את הנגעים המסוכנים של הגזענות. זהו מאבק ארוך המחייב התמדה וכפי שמזהיר ממי "כולנו בבחינת קרקע המוכנה לקלוט ולהנביט

את זרעי הגזענות אם נשכח להישמר ולו לרגע" (שם, בעמ' 41). (פיסקאות 25-32 לחוות דעתה של כבוד הנשיאה חיות).

35. עוד הוכרע בעניין כסיף, כי ביחס לעילת הפסילה של "הסתה לגזענות" הקבועה בסעיף 7א(א)(2) לחוק-יסוד: הכנסת, אין תחולה למבחן הסתברותי. ראו לעניין זה למשל, פסקה 31 לפסק דינה של כבוד הנשיאה חיות **בעניין כסיף**:

"אכן, המסד הערכי של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית מורה אותנו לפעול בנחישות וללא פשרות למיגור הגזענות מתוכנו. מסר זה מקרין גם על הסכנה שאותה יש לאתר בהקשר זה לצורך מבחן ההסתברות, ככל שיוחלט כי יש להחילו לעניין עילות הפסילה שבסעיף 7א לחוק היסוד. בעיניי, הסכנה הטמונה בשיח גזעני נובעת מכך שהשיח מזין ומכין את הפעולות המיועדות לממש את האידיאולוגיה הגזענית ואלה בתורן מניעות ומתחזקות את המשך השיח הגזעני, וכדברי השופטת (כתוארה אז) ד' ביניש בעניין טיבי: "גזענות" במובנה ה'גרעיני' טומנת בחובה, על-פי טיבה, פוטנציאל של סיכון שהסתברותו היא בגדר אפשרות ממשית" (שם, בעמ' 88). אכן, שיח גזעני בייחוד אם הוא שיטתי, משמעותי ונמשך, גורם לחולי החברתי הזה לחלחל, להכות שורשים ולהתפשט. על כן נדרש מסר חד-משמעי וברור לפיו שיח גזעני מסית אינו לגיטימי, בייחוד מפיו של מי שמבקש להיות נבחר ציבור, המשמיע אותו בראש חוצות. את השיח הזה יש להותיר "מחוץ למחנה" בכל חברה מתוקנת ועל אחת כמה וכמה במדינת היהודים".

כן ראו פסקה 7 לפסק דינה של כבוד הנשיאה חיות **בעניין סגל**.

עילת הפסילה שעניינה תמיכה במאבק מזוין של ארגון טרור נגד מדינת ישראל

36. עילת הפסילה שעניינה תמיכה במאבק מזוין של מדינת אויב או ארגון טרור נגד מדינת ישראל, הקבועה בסעיף 7א(א)(3) לחוק, נוספה לחוק היסוד בחודש מאי 2002 ונדונה לראשונה **בעניין טיבי**, בהקשר של בקשות הפסילה נגד ח"כ אחמד טיבי, ח"כ דאז בשארה ורשימת בל"ד, ובהמשך נדונה גם **בעניין בל"ד ורע"מ-תע"ל**, וכן **בעניין זועבי**.

37. ביחס לעילה זו, קבע כבוד הנשיא ברק **בעניין טיבי**, כי תמיכה במאבק מזוין נגד המדינה חורגת מהמסגרת הדמוקרטית, וכי הדמוקרטיה רשאית להתגונן מפניה. הוא הוסיף, כי ברור שניתן למנוע התמודדות של מי שהוא חלק מארגון המנהל מאבק מזוין נגד המדינה, וגם מי שתומך במאבק זה. התמיכה יכולה להיות חומרית או פוליטית. עוד קבע כבוד הנשיא ברק, כי הדרישות הכלליות החלות לגבי כל עילת פסילה של רשימת מועמדים או מועמד, חלות גם על עילת הפסילה שבסעיף 7א(א)(3) לחוק היסוד. לצורך הגדרת המונחים "מדינת אויב" ו"ארגון טרור", ניתן, לשיטתו של כבוד הנשיא ברק, להיעזר בהגדרות של ביטויים אלה בחקיקה הרגילה (עמ' 27-28 **בעניין טיבי**).

38. אף בעניין הבקשה לפסילה על פי העילה של תמיכה במאבק מזוין, ההתייחסות **בעניין טיבי** לבשארה ולרשימת בל"ד היתה במאוחז. במרכז הראיות עמדו שני נאומיו של בשארה בזכות "נצחוננו" של החיזבאללה על ישראל, האחד באום אל-פאחס, ביוני 2000, והשני בלבנון, ביוני 2001, בגינם הוגש נגד בשארה כתב אישום. ראיות נוספות באו להצביע על תמיכתו במאבקם המזוין של ארגוני טרור פלשתיניים.

כבוד הנשיא ברק קבע **בעניין טיבי** כי לא שוכנע במידה הדרושה שבשאר תומך במאבק מזוין של ארגון טרור נגד מדינת ישראל. אמנם, ציין כבוד הנשיא ברק, כי אין להתעלם מן החומר הרב שהוגש לבית המשפט. עם זאת "אין בו כדי לקיים את ה'מסה' הראייתית הקריטית הנדרשת בעניין זה. אכן, לא נכחיש כי קיים ספק בליבנו. אך ספק זה צריך לפעול - במדינה דמוקרטית שוחרת חופש וחירות - לטובת החירות לבחור ולהיבחר." (שם, בעמ' 42-43).

39. בית המשפט העליון שב וחזר בהסכמה על דברים אלה אף במסגרת נימוקיו **בעניין בל"ד ורע"מ-תע"ל**. וכך נכתב בפרשה זו על-ידי כבוד הנשיאה ביניש:

"גם כאן, יפים הדברים שנאמרו בפרשת בל"ד לנסיבות העניין שלפנינו, ואף הם נלמדים מדרך קל וחומר. אמנם, גם הפעם הוצגו בפנינו ראיות המייחסות לחברי מפלגת בל"ד אמירות ומעשים - שחלקם הטרידונו לא מעט - ואשר יכול ואף מקימים על-פניהם בסיס לכאורי לקיומה של העילה. כך למשל, ניתן ללמוד מן החומר שהוצג בפנינו כי נציגי מפלגת בל"ד אינם מנותקים לחלוטין מקשר עם ארגון הטרור 'החזית העממית', שכן השתתפו בכנס של הארגון ונשאו בו דברים וכן ביקשו לערוך עצרת זכרון לזכרו של מנהיג הארגון בעבר - ג'ורג' חבש. מזאת ניתן אף להסיק לכאורה כי חלק מנציגי המפלגה מביעים תמיכה מסוימת - ולו עקיפה - בארגון.

בנסיבות העניין, ועל רקע החשיבות שבהגנה על הזכויות החוקתיות העומדות על הפרק בעומדן למול הראיות שהוגשו לוועדה, ובשים לב לעובדה כי רבים מן הדברים שיוחסו לחברי המפלגה התבססו על דיווחים עיתונאיים כפי שעלו מאתרי אינטרנט שונים, מצאנו אף הפעם כי יש לייחס משקל מכריע להצהרותיהם של חברי המפלגה. לכל זאת נוסיף את שהוזכר לעיל, כי כפי שציין היועץ המשפטי לממשלה, בכל מקרה חומר הראיות שהוצג בנסיבות שלפנינו פחות במידה ניכרת מן החומר שנפרש בפרשת בל"ד, שם כאמור לא מצא בית המשפט בסיס מספיק לפסילה (והשוו, בשינויים המחויבים, את האמור לעיל לקביעות בית משפט זה בפרשת בל"ד בכל הנוגע לראיות שניצבו בפניו במסגרת הבקשה לפסול את ח"כ טיבי מלהתמודד בבחירות מטעם מפלגת רע"מ-תע"ל, עמ' 51-49). במצב דברים זה, סברנו כי חומר הראיות הקונקרטי שהוצג בפנינו בעניינה של מפלגת בל"ד אינו עומד במבחן הראייתי המחמיר הנדרש אף לצורך הוכחת העילה שעניינה תמיכה במאבק מזוין בארגון טרור."

40. וכך קבעה כבוד הנשיאה נאור בפסק דינה **בעניין זועבי**, בהתייחס לעילה זו של תמיכה במאבק מזוין:

"בעניין טיבי ציין הנשיא ברק בקשר לעילה זו כי: 'הדמוקרטיה רשאית למנוע את השתתפותן של רשימות מועמדים אשר נוקטות אלימות או תומכות באלימות כמכשיר לשינוי פני המשטר' (שם, בעמוד 26). לעניין זה הובהר, כי מובן שניתן למנוע את התמודדותם בבחירות של מועמד או רשימה שלוקחים בעצמם חלק במאבק מזוין נגד המדינה, או של רשימה או מועמד התומכים במאבק זה באמצעות תמיכה חומרית, פוליטית או אחרת. כאמור, על מאפיין זה להיות דומיננטי בשאיפותיה של הרשימה או המועמד, והוא נדרש לפעול להגשמתו באופן משמעותי ונשנה."

ובאופן ספציפי, בהתייחס לעניינה של זועבי, קבעה כבוד הנשיאה נאור:

"ההסברים שנתנה זועבי לראיות שהוצגו אכן מעוררים ספק ביחס לטענה כי במעשיה תומכת זועבי במאבק מזוין נגד מדינת ישראל (והשוו: עניין טיבי, שם). נזכיר, כי להוכחת עילה זו יש להביא ראיות חד-משמעיות, בעלות 'מסה' משמעותית, המעידות כי תמיכה במאבק מזוין נגד ישראל היא מטרה דומיננטית של המועמד, אשר הוא פועל להגשמתה באופן קונסיסטנטי (והשוו: עניין בל"ד, פסקה 19). סברתי כי הראיות שהונחו לפנינו, על אף חומרותן, אינן מאפשרות לקבוע ברמת ההוכחה הנדרשת כי זועבי תומכת במאבק מזוין. אין משמעות הדבר שאנו משתכנעים בהכרח מהסבריה של זועבי בדבר קריאתה להתנגדות בלתי אלימה ולמצור מדיני. משמעות הדברים היא רק שאיננו משוכנעים שזועבי תומכת בטרור, וזאת בשל הראיות שלפנינו. יש להזכיר גם, ומבלי שהדבר מצדיק את הדברים שנאמרו, את האופן שבו מגדירה זועבי את זהותה, ואת הקונפליקט שזהות זו יוצרת עבורה דווקא בעיתוי שבו נאמרו הדברים. יפים לעניין זה דבריו של חברי הנשיא גרוניס בעניין זועבי:

'חברת-הכנסת זועבי [...] רואה עצמה חלק מהעם הפלסטיני. חברת-הכנסת זועבי לא חלקה על כך שפעילותה מכוונת, בין היתר, לשינוי מצבו של העם הפלסטיני בעזה ובכלל. יחד עם זאת, נותר ספק האם פעילות זו כוללת גם תמיכה במאבק מזוין של ארגון טרור, במקרה זה החמאס' (שם, בפסקה 34).

74. ספק זה, בצירוף הפרשנות המצמצמת הנהוגה ביחס לעילות הפסילה המנויות בסעיף 7א לחוק, מטים את הכף לעבר הזכות לבחור ולהיבחר ומניעת הפסילה. נזכיר, כי פסילת מועמדים היא אמצעי קיצוני, אשר יש לנקוט בו בנסיבות חריגות (והשוו: עניין טיבי, בעמוד 43).

75. אין להקל ראש בהתנהלותה ובאמירותיה של זועבי, שנאמרו בתקופה רגישה, בה עם ישראל כולו מאוחד בדאגה לשלומם של שלושת הנערים ולנעשה ברצועת עזה, וכאשר חלק נכבד ממדינת ישראל מצוי תחת איום הטילים (והשוו: עניין ועדת האתיקה, פסקה 39 לפסק דיני). חלק מהאמירות המיוחסות לה, ובתוך כך אמירותיה בעניינם של חוטפי הנערים והמאמר שכתבה אשר קורא להטיל מצור על מדינת ישראל וכן השתתפותה בחגיגות "ניצחון" לאחר סיום המבצע, חמורות הן, ואף מתקרבות הן מאוד לגבולותיהן של עילות הפסילה של סעיף 7א, אך הן אינן חוצות אותן (השוו: עניין ועדת האתיקה, פסקה 3 לפסק דינה של השופטת א' חיות). יחד עם זאת, הדברים שאמרנו בעניין זועבי, לפיהם מניעת השתתפות בבחירות לכנסת היא צעד קיצוני השמור למקרים חריגים שבחריגים, בהם השימוש בכלים הדמוקרטיים הרגילים איננו מספיק, נכונים גם עתה. ציינו שם כי במשטר דמוקרטי נהוגים גם כלים אחרים, מלבד פסילה מלהשתתף בבחירות, אשר נועדו להתמודדות עם מקרים שלא חצו את הגבול הקבוע בסעיף 7א, אך מאיימים לפגוע בדמוקרטיה מבפנים:

'עצם העובדה שמועמד רשאי להתמודד בבחירות לכנסת אין משמעה כי משעה שנבחר רשאי הוא לעשות ככל העולה על רוחו. עדיין עומדת האפשרות לשלול חסינותו של חבר כנסת במקרים מסוימים, להעמידו לדין אם נמצא כי עבר עבירה פלילית, ולשלול את המשך כהונתו בכנסת אם הורשע בדין בעבירה שיש עמה קלון' (שם, בפסקה 35 לפסק דינו של הנשיא גרוניס).

41. **ובעניין כסיף** סיכמה כבוד הנשיאה חיות את עילת הפסילה הקבועה בסעיף 7א(א)(3) לחוק-יסוד: הכנסת, כך:

13". עילת הפסילה השלישית הקבועה בסעיף 7א(א)(3) לחוק היסוד עניינה תמיכה במאבק מזוין של מדינת אויב או של ארגון טרור, נגד מדינת ישראל. עילה זו מבוססת על ההצדקה הרעיונית המרכזית לפסילת מועמדים ורשימות, קרי – התגוננות מפני מי שמבקש לשלול את עצם קיומה של המדינה או לפגוע ביסודות קיומה ובאופייה הדמוקרטי בדרך של מאבק מזוין (עניין זועבי הראשון, בפסקה 29). בעניין טיבי ציין הנשיא א' ברק בקשר לעילה זו כי: "הדמוקרטיה רשאית למנוע את השתתפותן של רשימות מועמדים אשר נוקטות אלימות או תומכות באלימות כמכשיר לשינוי פני המשטר" (שם, בעמוד 26; ראו עוד עניין זועבי השני, בפסקה 69). מניעת התמודדות מכוח עילה זו תתאפשר כמובן מקום שבו מועמד או רשימה נוטלים בעצמם חלק פעיל במאבק מזוין של ארגון טרור או מדינת אויב נגד המדינה וכן מקום שבו הם מעודדים מאבק כזה או תומכים בו תמיכה חומרית, פוליטית או אחרת (שם, בפסקה 69; ראו עוד עניין טיבי, בעמ' 27; עניין בל"ד, בפסקה 7; עניין זועבי הראשון, בפסקה 29). כמו כן, פסילת רשימה או מועמד מכוח עילה זו תתאפשר רק אם התמיכה היא במאבק מזוין של מדינת אויב או של ארגון טרור (עניין טיבי, בעמוד 27; ראו עוד עניין זועבי השני, בפסקה 69; להרחבה בסוגיה זו ראו גל וקרמניצר, בעמ' 16-19).

42. להשלמת התמונה יובהר כי בהליך א"ב 852/20 ח"כ כץ נ' ח"כ יזבק (פורסם באר"ש, 9.2.20) (להלן: **עניין יזבק**), שבמסגרתו החליט בית המשפט העליון בדעת רוב שלא לאשר את פסילת מועמדותה של חברת הכנסת היבא יזבק בבחירות לכנסת ה-23, קיבל בית המשפט העליון את עמדתו של היועץ המשפטי לממשלה, וקבע כי בדומה לעילת הפסילה של "הסתה לגזענות" הקבועה בסעיף 7א(א)(2) לחוק-יסוד, אין להחיל מבחן הסתברותי גם ביחס לעילת הפסילה של "תמיכה במאבק מזוין של ארגון טרור" הקבועה בסעיף 7א(א)(3).

ראו לעניין זה פסקה 22 לפסק דינה של כבוד הנשיאה חיות בעניין יזבק :

"לגישתי, אין מקום להחלת המבחן ההסתברותי ביחס לעילת הפסילה המנויה בסעיף 7א(א)(3) לחוק היסוד. הבעת דעות התומכות במובהק במאבק מזוין של ארגון טרור נגד המדינה אין לה מקום בחברה דמוקרטית, ללא קשר לתוחלת התממשות תוצאותיה של תמיכה זו. על אחת כמה וכמה אין מקום להשמעת דעות מסוג זה מפי מי שמבקשים לכהן כחברי כנסת, וכפי שכבר ציינתי בהקשר אחר:

"טרור ודמוקרטיה משולים לאש ומים, ואין הם יכולים לדור בכפיפה אחת. אש הטרור לא יכירנה מקומה במשטר דמוקרטי, וכדברי הנשיא ברק בפרשת טיבי (בעמ' 24), 'דמוקרטיה מבוססת על דיאלוג, לא על כוח; על שכנוע ולא על אלימות. מי שאינו מוכן לקיים בעצמו את 'כללי המשחק' הדמוקרטיים לא יישמע בטענתו כי האחרים חייבים לפעול על-פי כללים אלה כלפיו, והוסיף הנשיא ברק ואמר כי 'הדמוקרטיה רשאית... להתגונן כנגד מי שנאבק בה במאבק מזוין. דבר אחד הוא לשאוף לשנות הסדרים חברתיים באמצעות הכלים הלגיטימיים אשר הדמוקרטיה מעמידה לרשותה של רשימת מועמדים; דבר אחר הוא לשאוף לשינוי הסדרים באמצעות תמיכה במאבק מזוין כנגד המדינה' (שם, בעמ' 26-27)" (בג"ץ 11225/03 בשארה נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד ס(4) 287, פסקה 18 לחוות דעתי (2006))."

וכן ראו בעניין יזבק : פסקה 9 לפסק דינו של כבוד השופט אלרון, פסקה 2 לפסק דינה של כבוד השופטת ברון, פסקה 11 לפסק דינו של כבוד השופט מזוז, פסקה 1 לפסק דינו של כבוד השופט מינץ ופסקה 1 לפסק דינו של כבוד השופט עמית.

יישום העקרונות שנקבעו בפסיקה על נסיבות המקרה שלפנינו

43. תחילה יוער כי על אף שהמבקשת טוענת במסגרת בקשתה להתקיימות כל שלוש העילות אשר מנויות בסעיפים 7א(א)(1)-(3) לחוק יסוד הכנסת, עיון בטענות המועלות בבקשה ובראיות אשר הוצגו בה מגלה, כי אלו מתמקדות בעיקרן בביסוס עילת הפסילה לפי סעיף 7א(א)(3) לחוק יסוד : הכנסת – היא עילת הפסילה שעניינה בתמיכה במאבק מזוין של ארגון טרור נגד מדינת ישראל.
44. עמדת היועץ המשפטי לממשלה היא, כי אין בראיות אשר הובאו במסגרת הבקשה שבכותרת כדי לבסס את העמידה בתנאים אשר נקבעו בפסיקה ביחס לסעיף 7א לחוק היסוד. מדובר בחומר ראייתי המבוסס ברובו על התבטאויות של מועמדים ספורים המוזכרים בבקשה, אשר אינו עולה כדי קריאה ברורה וחד-משמעית, כנדרש בפסיקה כפי שפורט לעיל, לשלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית; להסתה לגזענות; או לתמיכה במאבק מזוין של ארגון טרור או מדינת אויב נגד מדינת ישראל. לא ניתן להסיק מן הראיות אשר הוצגו בבקשה כי המטרה הדומיננטית של המשיבה היא אחת מהמטרות המנויות בסעיף 7א לחוק היסוד; וכי הרשימה פועלת באופן אקטיבי ועקבי להגשמת מטרות אלה. כמו כן, אין מדובר בראיות "ברורות, חד משמעיות ומשכנעות" המהוות 'מסה ראייתית קריטית' להצדקת בקשות הפסילה. על כן, היועץ המשפטי לממשלה סבור כי הקביעות אשר נקבעו בעניין טיבי, בעניין בל"ד ורע"מ-תע"ל, בעניין זועבי ובעניין כסיף שלעיל, ביחס לרף הראייתי הנדרש לצורך פסילת רשימה, יפות גם לצורך דחיית הבקשה שלפנינו.
45. טרם נתייחס לגופם של דברים נקדים ונאמר כי עיון בראיות המוצגות מעלה כי חלק הארי שבהן מתייחס למעשים שקדמו למועד הבחירות לכנסת ה-23, ומרביתן אף ישנות יותר וקודמות למועד הבחירות לכנסת

ה-22 וה-21¹. זאת תוך שבקשות לפסילת הרשימה המשותפת (עמה נמנתה המשיבה תחת רשימה אחת) נידונו ונדחו זה לא מכבר במסגרת ערעורים על החלטת ועדת הבחירות בפני הרכב מורחב של בית המשפט העליון, הן **בעניין כסיף** והן **בעניין סגל**. הואיל וזה לא מכבר נידונו כאמור בפני הרכב מורחב בקשות לפסילה בעניינן של הרשימות שהוגשו מטעם ארבע המפלגות שעומדות מאחורי הרשימה המשותפת – רע"ם, בל"ד, חד"ש ותע"ל – בהרכבים שונים, השאלה הנשאלת בענייננו היא האם הוצגה במסגרת הבקשה הנוכחית תשתית ראייתית המשנה את המסקנה שאליה הגיע בית המשפט העליון אך לאחרונה, לפיה לא התגבשה בנסיבות העניין עילה לפסילה לפי סעיף 7 לחוק יסוד: הכנסת של רשימת מועמדים הכוללת את מפלגת רע"מ. כפי שיפורט להלן, תשובת היועץ המשפטי לממשלה בשאלה זו היא בשלילה.

בעניין זה יוער עוד, כי מרבית הראיות והטעמים אשר הוצגו במסגרת ההליכים הקודמים בעניינה של המשיבה, לא התמקדו במעשים, לרבות התבטאויות, שננקטו מטעם המועמדים ממפלגת רע"מ, אלא מיקדו עצמם, בעיקר, במעשים והתבטאויות של מועמדי המפלגות האחרות שנמנו תחת רשימות במסגרתן התמודדה גם רע"מ בבחירות לכנסת.

46. כך, **בעניין סגל** קבע בית המשפט העליון (כב' הנשיאה חיות) במסגרת ערעור על החלטת ועדת הבחירות שלא לפסול את הרשימה המשותפת להתמודדות בבחירות לכנסת ה-22, כדלקמן:

35". המערערים טוענים כי התבטאויות ומעשים של חברי הרשימה המשותפת מכוונים לשלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית; כי נציגיה מסיתים לגזענות נגד העם היהודי; כי הם תומכים במאבק מזוין של צוררי ישראל ושל ארגוני טרור נגד המדינה; וכי מעשים חוזרים ונשנים מצדם מלמדים על תמיכתם זו. לשיטת המערערים, בקשתם לפסול את הרשימה המשותפת מלהתמודד בבחירות לכנסת ה-22, מבוססת על ראיות חדשות שטרם הוצגו בעבר אף לא בעניין כסיף, אשר נדון בפני בית משפט זה אך לאחרונה [...]

38. לא מצאנו כי התשתית הראייתית שהוצגה בערעור דנן – בדגש על הראיות המתייחסות להתבטאויות ולמעשים של מועמדים מטעם הרשימה המשותפת לאחר פסק הדין בעניין כסיף – מצדיקה מסקנה שונה מזו שאליה הגענו אך לפני מספר חודשים **בקשר לכלל המפלגות המרכיבות את הרשימה המשותפת**, ועמדתו של היועץ המשפטי לממשלה מקובלת עלינו גם בעניין זה" [ההדגשה אינה במקור – הח"מ].

בעניין כסיף קבע בית המשפט העליון לעניין בקשה לפסילת רשימת רע"מ-בל"ד, בין היתר, כדלקמן:

57. [...] מכלול הראיות הללו אינו שונה באופן מהותי מן הראיות שהוצגו בהליכים הקודמים שאותם סקרנו והנוגעים להליכי פסילה של בל"ד ושל חברים ברשימתה, ככל שהדבר נוגע לעילה בדבר שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית [...] באשר למרבית המתמודדים ברשימת רע"מ-בל"ד לכנסת ה-21 במקומות ריאליים, פרט לשחאדה, לא הוצגו ראיות כלשהן לביסוס עילת הפסילה והראיות שהוצגו בעניין שאחדה מבוססות, כמפורט לעיל, על ציטוטים מראיונות בתקשורת ועל דיווחים באתרי אינטרנט שונים אשר כבר נפסק כי משקלם הראייתי נמוך (עניין זועבי השני, פסקה 34) ושחאדה אף הצהיר כי דבריו הוצגו ב"אופן מסולף, מטעה ומלווים בפרשנות לא נכונה" (סעיף 9 בתצהיר שחאדה שהוגש לוועדת הבחירות)".

¹ ראו למשל התבטאויות המיוחסות לח"כ מנסור עבאס מיום 10.2.20; 5.10.19; 9.2.19; השתתפותו באירועים מיום 10.2.19; 30.9.18; השתתפות מאזן גנאים בביקור מיום 10.1.15; אירועים מיום 8.7.13; 1.10.12; 19.5.12; פרסומים של מר סעיד אלחרומי מיום 16.11.16; 28.4.17; 18.4.17; 16.12.17; 15.5.18; 1.10.18; 29.10.19; 25.12.19.

בנוגע לעילה בסעיף 7א בדבר תמיכה במאבק מזוין של ארגון טרור או מדינת אויב נקבע בעניין כסיף כדלקמן :

59 [...] בכל ההליכים שנדונו בעבר הן בעניינה של בל"ד הן בעניינה של רע"ם נפסק כי הראיות שהוצגו בהקשר זה אינן מצטברות לכדי "מסה קריטית" המצדיקה את פסילת איזה מן הרשימות או את המועמדים מטעמן בעילה הקבועה בסעיף 7א(א)(3) לחוק היסוד (עניין ארליך; עניין טיבי; עניין בל"ד; עניין זועבי הראשון; ועניין זועבי השני). קביעות אלה משליכות על ענייננו שכן חומר הראיות שהוגש בפנינו לביסוס העילה של תמיכה במאבק מזוין, מצומצם לאין שיעור מזה שהוצג בהליכים הנ"ל. בעיקר, סמכו מבקשי הפסילה את טענותיהם על תמונות של שחאדה מבקר אסיר ביטחוני משוחרר וכן על ציטוטים מתוך ראיון שבו, על פי הנטען, סירב לכנות את חמאס ארגון טרור והוסיף כי "כל מאבק נגד הכיבוש הוא מאבק לגיטימי" וכי הוא "בעד מאבק נגד הכיבוש. לאנשים יש זכות להיאבק בכיבוש. אם יש אנשים שחיים בדיכוי זכותם להיאבק". כמו כן, הוצג ראיון שערך ח"כ עבד אל חכים חאג' יחיא, הממוקם במקום השני במפלגת רע"ם, בו התייחס לפיגוע בהר הבית בחודש יולי 2017 שבו נרצחו שוטרים ישראלים. עוד הוצגו התבטאויות שונות של חברי הרשימה בשנים 2009 ו-2014 המלמדות, לשיטת מבקשי הפסילה, על תמיכה בטרור. מבקשי הפסילה הוסיפו וצינו את העובדה שחברי כנסת לשעבר של בל"ד נפגשו עם משפחות מחבלים שנהרגו תוך כדי ביצוע פיגועים; את השתתפותה של זועבי במשטח ה"מאווי מרמרה"; את הפגישה שקיימו חברי כנסת לשעבר מטעם בל"ד עם בשארה בשנת 2014; ואת הרשעתו של חבר הכנסת לשעבר בבל"ד, גטאס, בעבירות ביטחוניות [...] מבקשי הפסילה הציגו התבטאויות שונות של שחאדה, שמהן עשויה להשתמע תמיכה בפעילות אלימה אך זו אינה הפרשנות האפשרית היחידה והספק פועל לטובת הקביעה המתירה לרשימה להשתתף בבחירות (עניין זועבי השני, פסקה 73). כמו כן, יש לייחס משקל בהקשר זה לעובדה ששחאדה הבהיר מפורשות בתצהירו כי אינו תומך בפעילות אלימה וכי דרכה של בל"ד היא "דמוקרטית ועושה שימוש בכלים חוקיים. מעולם לא קראנו לשימוש באלימות ומעולם לא הורשע אף אחד מהמועמדים של רשימתנו הנוכחית בעבירה פלילית כלשהי [...]

60. עיינו בראיות הנ"ל ואיננו סבורים כי מדובר במסה של ראיות משכנעות, ברורות וחד-משמעיות המלמדות כי תמיכה במאבק מזוין של ארגון טרור מהווה מטרה מרכזית ודומיננטית של רשימת רע"ם-בל"ד או איזה מן המפלגות המרכיבות אותה. כמו כן, איננו סבורים כי הוצגו ראיות ברף הראייתי הנדרש המוכיחות כי רשימה זו פועלת למען הגשמת התמיכה במאבק מזוין כאמור באופן ממשי ועקבי. מסקנה זו נלמדת מקל וחומר בהינתן הראיות שהוצגו בהליכים קודמים אשר נדונו בפני בית משפט זה ואשר בהם המארג הראייתי שהוצג היה משמעותי בהרבה מזה שהוצג בענייננו ולמרות זאת נפסק כי אין די בו לביסוס עילת פסילה לפי סעיף 7א(א)(3) לחוק היסוד" [הדגשה אינה במקור – הח"מ].

47. לגוף הראיות מושא הבקשה דנן, עמדת היועץ המשפטי לממשלה היא כי אלה אינן מהוות מסה ראייתית קריטית של ראיות משכנעות ברורות וחד-משמעיות אשר יש בהן כדי להלום את אמות המידה הקפדניות והמחמירות, שנקבעו בפסיקה, לשם הוכחת התקיימותה של אחת או יותר מעילות הפסילה המנויות בסעיף 7א ביחס לרשימה.

48. כך, בכל הנוגע לטענות המבקשות בדבר הראיון שקיים ח"כ מנסור עבאס, יו"ר הרשימה, לחדשות 12 מיום 4.2.21 וההבהרות שניתנו על ידי המשיבה מטעמו ביום 6.2.21 (סעיף 39 לבקשה), כלל לא ברור כיצד לומדת המבקשת מהדברים האמורים על התקיימות העילות המפורטות בסעיף 7א לחוק היסוד, אם בנוגע לתמיכה במאבק מזוין של ארגון טרור, אם באשר להסתה לגזענות, ואם באשר לשלילת היות מדינת ישראל יהודית ודמוקרטית. למעשה מצפייה בראיון האמור מיום 4.2.21 עולה כי ח"כ עבאס ראה לנכון להבהיר, בין היתר, כי יש לו טעמו "חזון של שלום ... ביטחון הדדי לשני העמים, סובלנות ושותפות בין שני העמים". למותר לציין כי דברים אלו עומדים בסתירה לנטען במסגרת הבקשה דנן.

49. בכל הנוגע לתמיכה שהביע ח"כ עבאס, וכן יתר מועמדי הרשימה המזכרים בבקשה, באסירים ביטחוניים, לרבות טענות המבקשת לביקורים בבתיים של אסירים ביטחוניים מורשעים (ראו למשל: סעיפים 43, 46, 48, 53, 55 ו-62 לבקשה) ראוי להזכיר את שנקבע בפסיקתו של בית המשפט העליון, כי "קריאה לשחרור אסירים פלסטינים או ביקורם בבתי הכלא בישראל אינם, לצורכי סעיף 7א(א)(3) לחוק היסוד, תמיכה במאבק מזוין נגד ישראל" (עניין טיבי, עמ' 50; עניין יזבק, פסק דינו של כב' השופט פוגלמן, סעיף 19).

לעמדת היועץ המשפטי לממשלה, הפרסומים הנוגעים לענייניהם של אסירים ועצירים, הגם שחלקם מעוררים קושי ועלולים להביע באופן כזה או אחר מסר של הזדהות עם אסירים שביצעו עבירות ביטחון חמורות, הרי שאין בהם משום ראייה "חד-משמעית משכנעת וברורה" לתמיכה במאבק מזוין של ארגון טרור נגד מדינת ישראל, כנדרש במבחנים שקבע בית המשפט העליון. נזכיר, כי זאת העילה הרלוונטית, ולאורה נבחנים הפרסומים. **יודגש כי היועץ המשפטי לממשלה אינו מקל ראש בפרסומים אלה, וסבור שלפחות ביחס לחלקם מדובר במסרים מטרידים מאד לנוכח הזדהות עם מי שביצע עבירות חמורות, לרבות כחלק ממאבק מזוין במדינת ישראל.** אלא, שבמסגרת פרסומים אלה, המפרסמים אינם מזדהים באופן ישיר עם ביצוע המעשים של האנשים המופיעים בפוסטים, אינם קוראים לביצוע עבירות כלשהן כנגד מדינת ישראל, ואף אינם מזכירים את המעשים של האנשים מושא הפרסומים. לכן, אף שמדובר בראיות מטרידות, נראה כי לא ניתן לראות בהן, באופן חד-משמעי, משכנע וברור, משום תמיכה במאבק מזוין של ארגון טרור כנגד מדינת ישראל, כנדרש בפסיקת בית המשפט העליון. כן נזכיר, כי נושא הציולומים עם אסירים ביטחוניים וביקורים של מועמדים בבתי הסוהר כבר עמד בפני ועדת הבחירות במסגרת הבקשה לפסילת רע"ם-בל"ד ביחס למועמד מטאנס שחאדה (פ"ר 6/21 – סעיף 17-18 לבקשה שם – פסקה 76 לפסק הדין של כבוד הנשיאה חיות בעניין כסיף).

50. ביחס לשאר ההתבטאויות המוזכרות בבקשה, ובכלל כך האמור בסעיף 47 לבקשה והתבטאויות ביחס לדברים שנאמרו בשבחם של שאהידים - ראשית יובהר כי אכן יש להצר ולגנות את הפרסומים האמורים, ובפרט את פרסום הסרטון (בליווי שיר) על ידי ג'בארין עלא אלדין מיום 9.6.18 (סעיף 65 לבקשה), בו מוצגים אירועים חמורים לצד מילים כגון: "נאבקת בנחישות והתמדה", "תופסת את האבן שלי ויוצאת אל גורלי כולי נחישות", "אין לנו פתרון מלבד נצחון או שהאדה", ועוד. לצד זאת, על אף שחלק מן הדברים הם אכן חמורים, מטרידים וראויים לגינוי, שכן הם עשויים להתפרש כהבעת הזדהות עם מעשי אלימות וטרור ועם מחבלים שנטלו חלק במאבק מזוין של ארגון טרור בישראל, הרי שבדברים אלה אין כדי לבסס את מסת הראיות הרבה והחד-משמעית הנדרשת בהתאם לפסיקה שהוזכרה, לצורך התקיימות העילות לפסילת רשימה שלמה בגין "הסתה לגזענות" או "תמיכה במאבק מזוין, של מדינת אויב או של ארגון טרור, נגד מדינת ישראל" (ובנוסף יוער, כי חלק מן הראיות מלוות בפרשנות של המבקשת להתבטאויות המוזכרות וזו אינה מבטאת את הדברים לאשורם). יש לציין, כי בתגובה שהגישה המשיבה לבקשה היא טוענת כי מדובר בראיות "לא נכונות ומסולפות" אשר אף לא תורגמו כראוי (ראו סעיפים 27-34 לתגובת המשיבה), ואולם המשיבה אינה טורחת להבהיר מהי מהות הסילוף, ומה הייתה כוונת הדוברים בחלק מן הפירסומים האמורים.

על כל פנים, ואך בהיבט הנוגע לעמידה באמות המידה המחמירות שנקבעו בפסיקה לתחולת סעיף 7א לחוק היסוד, לצורך פסילת רשימה מלהתמודד בבחירות - בענייננו מדובר לכל היותר בפרסומים, שעל אף חומרתם, הם מבטאים תמיכה כללית אשר אין בה קריאה ישירה למעשי טרור או אלימות. כך, אין מדובר ב"היגדים ישירים" או לחלופין "מסקנות מסתברות שמשמעותן חד משמעית" כלשון הפסיקה,

ודברים אלו לא עולים כדי 'מטרה' העומדת מאחורי התבטאויות אלו, אשר תכליתה לתמוך במאבק מזוין של ארגון טרור או להסית לגזענות, בהתאם למבחן שנקבע בפסיקה.

בנוסף, עיון במכלול הראיות אשר הוצגו בבקשה מלמד, כי לא הוכח שמטרות אלה מהוות חלק מהמאפיינים הדומיננטיים של פעילות המועמדים המוזכרים או של שאיפותיהם, **קל וחומר של רשימת רע"מ כולה** אשר היא זו המבוקשת (ראו **עניין זועבי הראשון**, פסקה 14; כן ראו ניתוח הראיות בפסק דינו של כב' השופט פוגלמן **בעניין יזבק**, סעיפים 12-17). בעניין זה יוער שוב, בזיהרות המתבקשת, ומבלי לקבוע מסמרות בעניין, כי דווקא הראיון שערך ראש הרשימה מטעם המשיבה, עבאס מנצור ביום 4.2.21 אשר הוזכר על ידי המבקשת, מציג לכאורה קו מחשבה הפוך מן הנטען במסגרת הבקשה דנן. כמו כן, אף מהצהרת יו"ר רשימת רע"מ אשר צורפה לתגובתה לבקשה דנן מבהיר הלה כי "אין מועמד או מועמדת ברשימה שלנו שדוגל/ת במעשים בלתי חוקיים או הקורא/ת לפעילות המנוגדת לחוק [...] רשימתנו הינה רשימה שבחרה במצע חברתי פוליטי ברור שמתבססת על אזרחות שווה, מהותית וצודקת והיא בחרה להיאבק למען מטרותיה החוקיות בדרכים הלגיטימיות [...]". (סעיפים 6, 7 לתצהיר; לעניין דוגמאות בהן ניתן משקל להבהרות בתצהירים במסגרת בקשות כגון אלו ראו בין היתר **עניין יזבק**, חוות דעתו של כב' השופט פוגלמן, סעיף 9; כן ראו **בעניין כסיף**, פסק דינה של כב' הנשיאה חיות, סעיף 60).

51. זאת ועוד, צבר הראיות אשר הוצג על ידי המבקשת הוא מצומצם בהיקפו לעומת היקף הראיות שהוצגו בהליכים דומים בעבר, ואינו עולה כדי מסת הראיות הנדרשת במסגרת המבחנים המחמירים אשר נקבעו בפסיקה לפסילת רשימה מלהתמודד לכנסת. כמו כן, מדובר בהתבטאויות שמרביתן אינן עדכניות, ועל כל פנים קודמות בהרבה לבחירות לכנסת הנוכחית ואינן מן העת הקרובה לבחירות הקרובות; וזאת שעה שבקשות לפסילת השתתפות המשיבה במסגרת מערכות הבחירות לכנסות הקודמות כבר נבחנו כאמור על ידי בית המשפט העליון ונדחו על ידו בהרכב מורחב (על המשקל המיוחד שיש ליתן לפרסומים ופעולות המועמדים מהעת הקרובה לבחירות ראו למשל ע"ב 5487/19 **סגל נ' בן גביר**, פסקאות 14 ו-25 (25.8.19)).

להיבט הכמותי ולמימד הזמן – כמו גם לכך שהשתתפות רשימות מועמדים שכללו מועמדים של מפלגת רע"מ בבחירות קודמות לכנסת, נבחנה ואושרה לאחר מרבית האירועים המדוברים – יש ליתן משקל ניכר (ראו פסק דינו של כב' השופט פוגלמן **בעניין יזבק**, סעיף 13). בעניין זה יוער כי הבקשה דנן אינה מפרטת דוגמאות בהן המועמדים המוזכרים בבקשה (אשר מרביתם כיהנו כחברי כנסת בעת האחרונה), פעלו במסגרת תפקידם כדי להוציא אחת מן המטרות המוזכרות בסעיף 7א מן הכוח אל הפועל, באופן אשר מצדיק את כניסתן לגדרי עילות הפסילה.

זאת ועוד – אף שלגבי חלק מן ההתבטאויות המוזכרות ניתן לומר שמתעורר הספק שמא יש בהן לתמוך באופן כזה או אחר במאבק מזוין שבוצע על ידי פלוני נגד ישראל, הרי שלפי הפסיקה ספק זה פועל לטובת המשיבה וזאת כאמור לאור התנאים המחמירים לפסילת רשימה מלהתמודד בבחירות (ראו לכך בין היתר **עניין טיבי**, עמ' 43).

52. בעניין זה יוסף עוד, כי אף בהשוואה למקרים מהעבר, צבר הראיות אשר הוצג על ידי המבקשת הוא מצומצם – הן בחומרתו והן בכמותו – ביחס לראיות אשר הוגשו בעבר במסגרת בקשות לפסילת רשימות מועמדים, שנדונו על-ידי בית המשפט העליון ונדחו על-ידו. כך, לעמדת היועץ המשפטי לממשלה, **בעניין טיבי**, שם כזכור דחה בית המשפט העליון בדעת רוב את הבקשה לפסילת רשימת בלי"ד, הוצג חומר

ראייתי אשר לדעת היועץ המשפטי לממשלה היה רחב בהרבה מהחומר המהווה בסיס לבקשות הפסילה הנוכחיות, ואף כלל את מצע המפלגה, וכן חומר חסוי.

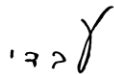
לסיכום

42. לאור כל האמור לעיל, עמדת היועץ המשפטי לממשלה היא כי דינה של הבקשה לפסול את רשימת רע"מ בבחירות לכנסת ה-24 – להידחות, שכן הבקשה אינה מציגה תשתית ראייתית מספקת המאפשרת לקבלה, בהתאם לפסיקת בית המשפט העליון, כמפורט לעיל. יוער בעניין זה, כי הבקשה גם אינה מבססת טענה לפיה יש בהתמודדותה כעת של מפלגת רע"מ ברשימה נפרדת כדי להצדיק שינוי של ההחלטות האחרונות אשר התקבלו על ידי בית המשפט העליון ביחס לרשימות "משותפות" במסגרתן התמודדה המפלגה בבחירות קודמות, כולל בשנתיים האחרונות.

היום, ד' באדר תשפ"א
16 בפברואר 2021

ערן ספדי-עטילה, עו"ד
ממונה על ענייני בג"צים
בפרקליטות המדינה

קובי עבדי, עו"ד
עוזר ראשי במחלקת הבג"צים
בפרקליטות המדינה